

han nok have lagt mærke til, at forgængereren, Cedergreen Bech, der fortæller den samme historie i den gamle Politikens Danmarkshistorie, med sikkert instinkt har droppet borgmesterfruen. Slinger kan være farlige, og det gælder ikke mindst den skrækkeligt upålidelige krønikeskriver Slange.

Wittendorffs tolkning af 1500-tallets Danmark udgør givet et originalt bidrag. Men jeg savner en Arups mere robuste sans for det danske bondefolks »mentalitet« – når det nu skal være – kombineret med embedsmandens slebne forståelse af spillet i magtens korridorer.

Mikael Venge

BENITO SCOCOZZA: Ved afgrundens rand 1600-1700. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bd.8. København, Gyldendal og Politiken, 1990, 373 s., ill.

Den nye Danmarkshistories ottende bind, der omhandler tiden fra 1600 til 1700, er skrevet af Benito Scocozza. Som på forhånd ventet er der tale om en særdeles velskreven fremstilling krydret af forfatterens næsten scherfigske evne til at formulere tilspidsede pointer, der udleverer magthaverne i al deres forfængelighed og naragtighed. Men der er i høj grad mening i morskaben. Scocozza opererer, så vidt jeg kan se, med et sæt moralske begreber, der for ham er almengyldige og derfor en brugbar målestok for vurdering af menneskers gøren og laden både før og nu.

Scocozza går derved imod de tendenser i moderne historieskrivning, der primært forsøger at forklare historiske personers handlinger og mentalitet ud fra tidens egne forudsætninger. Med sine håndfaste moralbegreber er Scocozza sine steder uretfærdig i sin dom over fortiden, men på den anden side må man medgive ham, at netop tendensen til at fokusere på tidens og personernes egne forudsætninger indebærer en fare for en moralsk relativisering, der kan føre til bortforklaring af selv de største forbrydelser og overgreb. Og folk med Scocozzas moralske fasthed og kompromisløse holdning til ret og uret har i høj grad bidraget til, at verden måske er blevet en lille smule mere human, selv om der også i forsøgene på at forbedre verden er sket forbrydelser.

Scocozzas sympati ligger entydigt hos de undertrykte, og dem var der mange af i det 17. årh.s Danmark. Men han er samtidig aldeles usentimental. Han er udmærket klar over, at den undertrykte selv kunne være

undertrykker. Den forkuede bonde kunne være yderst brutal overfor hustru, børn og tyende. Men volden var en følge af livsvilkårene, og for Scocozza er det derfor vigtigt at indkredse den sociale vold, der var forudsætningen for den individuelle vold. Det sker bl.a. ved en eminent dygtig udnyttelse af det righoldige tingbogsmateriale. Herved lykkes det Scocozza at give marginalgrupper i samfundet som kriminelle, prostituerede, landevejenes pjalteproletariat – og kvinderne – en plads i historien. Han lever således på smukkeste vis op til rigsantikvarens programerklæring for det hele værk. Det kan ikke gøres meget bedre.

I andre henseende har bogen derimod sine begrænsninger. Scocozzas fortolkningsramme er den klassiske økonomiske-sociale. Men der er noget mærkeligt i, at mens forhistoriske arkæologer og til en vis grad middelalderhistorikere som en selvfølge inddrager økologiske forhold i beskrivelsen af de vilkår, mennesker var underkastet, så forsvinder interessen for disse aspekter, efterhånden som vi kommer op i tiden. Og det til trods for, at vi efter Reformationen og specielt i 1600-tallet ser en række økologiske sammenbrud, der påvirker livsvilkårene i negativ retning. Skovens tilbagegang i det 17. årh. var ikke kun et problem for flåden; den betød brændselsmangel og flere frysende danskere. I øvrigt er det næppe flåden og det kongelige prestigebyggeri, der bærer hovedansvaret for træmanglen. Trods midlertidige tilbageslag som følge af krige og epidemier steg befolkningstallet kraftig i århundrederne efter Reformationen, hvad der udløste et øget pres på landets ressourcer.

Sandflugt, vandlidende marker og hededannelse var følgerne af træfældningen og forsøgene på at bekæmpe disse fænomener forøgede det daglige slid. Den bonde, der blev udkommanderet til at oprense åløb, opfattede det måske som nye og urimelige pålæg fra øvrighed og herskab og havde naturligvis ikke kendskab til den økologiske sammenhæng. Men det havde magthaverne heller ikke.

En anden begrænsning finder jeg i forfatterens summariske og hånlige nedladende fremstilling af udenrigspolitik som noget, der kun gjorde skade. Det er rigtigt, at Christian IVs militære og politiske nederlag fik frygtelige konsekvenser for Danmarks befolkning. Men nederlagene var ikke udelukkende resultatet af virkelighedsfjerne honnête ambitioner. Den svenske trussel mod det danske monarkis velfærd var reel nok, og det var legitimt af Christian IV at forsøge at imødegå den. At kongens politiske og militære dispositioner kunne få karakter af det desperate er en anden sag, men det skyldtes i høj grad et rigsråd og en adel, der af indrepolitiske grunde var mere bange for at bevæbne sin egen konge end for rigets ydre fjender. Her var der da tale om rene klasseinteresser, der sattes over rigets velfærd.

Rent ud sagt forbløffende er det at stifte bekendtskab med en fremstilling på 350 sider af Danmarks historie i det 17. årh., hvor Christianopeltraktaten af 1645 ikke nævnes. Der er dog tale om en aftale, som gjorde Danmark til en økonomisk og dermed politisk vasal af Nederlandene. Den havde afgørende betydning for de økonomiske vilkår i Danmark helt frem til Frederik IVs tid. Forfatterens distante forhold til udenrigske anliggender fremgår også af, at det udenrigspolitiske hovedspørgsmål i århundredets sidste fire årtier, nemlig forholdet til Gottorp, henvises til en billedtekst! Så vigtige begivenheder som tabet af suveræniteten over det gottorpske Slesvig i 1658 – det var ikke alene Skåne vi mistede det år – inddragelsen og besættelsen af den gottorpske del af Sønderjylland i 1684 og forliget i Altona 1689 hører vi derfor intet om.

Men det er ikke det eneste. Fremstillingen af den politiske historie i århundredets sidste årtier er uhørt tynd. Et er, at magthavere som Conrad Reventlow, Thomas von Jessen og finansgeniet C. S. Plessen ikke nævnes, men det gør det væbnede neutralitetsforbund mellem Danmark og Sverige og den udenrigspolitisk fatale spekulationshandel i 1690erne heller ikke. Om forsvenskningspolitikken i Skåne efter 1679 er der ikke et ord.

Derimod giver Scocozza et præcist billede af de forandringer i normer og mentalitet, som var resultatet af den såkaldte »intellektuelle« revolution. Christian IV blev opdraget i en forstillingsverden, der i hovedtrækkene var middelalderlig, mens eliten hundrede år senere tænkte i kategorier, som minder om nutidens. Scocozza fremhæver Corfitz Ulfeldt som en moderne type med distance til religiøse normer og et fordomsfrit syn på traditionelle værdier. Det er jeg nu ikke så sikker på. I hvert fald savner man en stillingtagen til Vello Helks artikel fra 1987 i Kirkehistoriske Samlinger om rigshovmesterens katolske forbindelser.

Billedmaterialet er godt og ofte originalt. Billedredaktøren Charlotte Appel har gjort en glimrende indsats. Dertil kommer, at Scocozza forstår at skrive billedtekster med ironiske pointer, der understreger hans hovedsynspunkter. Til småtingsafdelingen hører, at der ikke er skygge af bevis for, at Camphuysens billede af et bondegårdsinteriør (s. 264) er dansk. Desuden døde maleren Tobias Gemperlin i 1587, ikke o. 1600 (cfr. Politikens Kunsthistorie II, s. 68).

For at runde af. Scocozzas fremstilling er inden for de områder, som interesserer ham, aldeles fortrinlig. Redaktionen har i alt for høj grad givet ham lov til at køre sit eget løb. Derved er væsentlige sider blevet udeladt. Men som Holberg og Scherfig både underholder og belærer han.

Steffen Heiberg